

Λέγεται συχνά: «Η ζωή είναι ένα θαύμα». Αλλά το «θαύμα» είναι το αποτέλεσμα του αυτοδυναμισμοῦ της ύλης, η οποία σε μια φάση ανοδοικής πορείας, αύξουσας συνθετικότητας, δημιουργίας μορφών, πέρασε από την άζωη στην έμφια μορφή, και στην πορεία, μέσα από τη διαλεκτική αλληλεπίδραση του βιολογικού και του ομαδικού-κοινωνικού, έφτασε να «σκέφτεται». Το πνεύμα, όπως σημειώνει ο Γκράμσι, δεν βρίσκεται στην αφετηρία, αλλά στην κορύφωση του γίνεσθαι της ύλης.

Τι είναι λοιπόν η ζωή; Κατά καιρούς δόθηκαν διάφορες απαντήσεις σε αυτό το κεφαλαίοδες ερώτημα. Η πρώτη, στοιχειωδώς φιλοσοφική, ήταν φυσιοκρατική: η ζωή είναι προϊόν της εξέλιξης της ύλης. Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης μας δίνει μια περιγραφή, αφέλη και ταυτόχρονα μεγαλοφυή, της δημιουργίας της ζωής στις αρχέγονες λίμνες ή θάλασσες η οποία προοιωνίζεται τη σύγχρονη θεωρία για τον αβιογενή σχηματισμό των πρώτων οργανικών ουσιών. Ο Αναξίμανδρος, εξάλλου, είχε διατυπώσει μια θεωρία της εξέλιξης, προϊόν της οποίας ήταν και ο ίδιος ο άνθρωπος.

Αυτό όμως που κυριάρχησε, κυρίως στη χριστιανική Ευρώπη, ήταν το δόγμα της δημιουργίας της ζωής και του ανθρώπου από τον θεό (Λαβών χουν από της γης κ.λπ.). Όμως η αναπτυσσόμενη επιστήμη είχε ανάγκη από συγκεκριμένες θεωρίες. Μια πρώτη, μεταφυσική «θεωρία» δεχόταν την αιωνιότητα των ειδών, τα οποία παρέμεναν τέτοια που τα δημιούργησε ο Θεός. Η «θεωρία» αυτή ήταν προϊόν συμβιβασμοῦ της αδύνατης ακόμα επιστήμης με το δόγμα. Μυστικιστική εξάλλου ήταν και η υπόθεση για την ύπαρξη κάποιας ζωτικής δύναμης (*vis vitalis*) η οποία διαφεύστηκε με τη σύνθεση οργανικών ουσιών, και συγκεκριμένα της ουρίας, στο χημικό εργαστήριο. Στον αντίποδα αυτών των «εξηγήσεων» ήταν η υπόθεση για τον ερχομό σπερμάτων της ζωής από τον κοσμικό χώρο, όπως και η απλοϊκή υπόθεση για την αυτόματη γένεση της ζωής.

Πρώτο λοιπόν ερώτημα, η προέλευση. Η γένεση. Αρρηκτα συνδεδεμένο, το ερώτημα για την εξέλιξη των μορφών της ζωής. Όπως είναι γνωστό, ο Δαρβίνος διατύπωσε την πρώτη επιστημονική θεωρία της εξέλιξης, στηριζόμενος όχι μόνο στις δικές του παρατηρήσεις αλλά και σε παρόμοιες υποθέσεις άλλων φυσιοδιών.

Σήμερα η θεωρία της εξέλιξης αποτελεί βεβαιωμένη επιστημονική θεωρία, παρά τις διάφορες σχολές των μεταγενεστέρων και παρά την αντίσταση της εκκλησίας και αντιδραστικών κοινωνικών δυνάμεων. Η εξέλιξη των ειδών είναι δεδομένη. Αλλά η εμφάνιση της ζωής:

Και στο ερώτημα αυτό έχει απαντήσει η σημερινή επιστήμη. Συγκεκριμένα σήμερα παράγονται στο εργαστήριο, σε συνθήκες παρόμοιες με των αρχέγονων θαλασσών κ.λπ., οργανικές ουσίες από ανόργανες. Μια «σούπα» οργανικών ουσιών που σχηματίστηκαν αβιογενώς υπήρξε η πρώτη ύλη από την οποία, μέσα από σειρά μετασχηματισμών με αύξουσα περιπλοκότητα, σχηματίστηκαν οι πρώτες μορφές ζωής. Τα συσσωματώματα της υπόθεσης του Οπάριν δεν είναι κυτταρικές μορφές, εντούτοις έχουν κάποια υποτυπώδη, μεταβαλλόμενη «δομή» και ανταλλάσσουν ύλη με το περιβάλλον. Πρώτη ανώτερη μορφή ήταν τα κύτ-

ταρα χωρίς πυρήνα και στη συνέχεια τα χίτταρα με πυρήνα. Από τη στιγμή που υπήρξε η πρώτη χιτταρική μορφή είναι δυνατόν να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη: την εμφάνιση όλο και πιο σύνθετων έμβιων όντων. Βεβαίως υπάρχουν κενά, διαφορετικές απόψεις, αλλά η εξέλιξη αποτελεί πλέον επιστημονικό γεγονός.

Η θεωρία του Δαρβίνου είναι επιστημονική. Αλλά στην εποχή του Δαρβίνου ήταν άγνωστες οι βαθύτερες χημικές διεργασίες που συνιστούν το υλικό βάθος της ζωής, όπως και οι μηχανισμοί της κληρονομικότητας και της μετάλλαξης των μορφών. Σήμερα υπάρχει συγκεκριμένη γνώση αυτών των μηχανισμών, η οποία συνεχώς εμπλουτίζεται και αναδεικνύει την αίξουσα περιπλοκότητα και το πλήθος των βιοχημικών διεργασιών. Η ανακάλυψη τέλος του γονιδιώματος αποτελεί τη βάση για την κατανόηση της κληρονομικότητας, των μεταλλάξεων και της εξέλιξης. Παρά τον κυρίαρχο μηχανιστικό-βιολογικό ανταγωνισμό, η διαλεκτική της έμβιας ύλης είναι πλέον συγκεκριμένη.

Και ο άνθρωπος; Και το πνεύμα; Σήμερα επίσης αποτελεί επιστημονικό γεγονός το ότι ο άνθρωπος είναι προϊόν της μακράς πορείας της υλογένεσης. Επίσης θεμελιώνεται επιστημονικά η υλιστική θέση ότι το πνεύμα είναι «προϊόν» της λειτουργίας της ύλης, η οποία έφθασε σε υψηλό βαθμό συνθετικότητας. Αλλά η βιολογική είναι η μία από τις προϋποθέσεις της ανάπτυξης της νόησης. Κάποια στοιχειώδης νόηση αποτελεί προϋπόθεση της ομαδικής ζωής. Αλλά αναδραστικά, η ομαδική και σε συνέχεια η κοινωνική ζωή αποτέλεσαν την προϋπόθεση για την ανάπτυξη της νόησης, της αφηρημένης και της επιστημονικής σκέψης. Η σημερινή επιστήμη επιβεβαίωσε τις διαισθήσεις των αρχαίων υλιστών, αλλά και την άποψη του Σπινόζα για τον εγκέφαλο ως σκεπτόμενο σώμα. Ο επίσης αρχαίος διϊσμός της ύλης και του πνεύματος, όπως και ο νεότερος Καρτεσιανός των *res cogitans* και *res extensa* δεν έχουν επιστημονικό θεμέλιο. Χαρακτηρίζουν μια φάση της ανθρώπινης νόησης, αλλά και της πάλης των ιδεολογιών.

Σε αυτό το τεύχος της Οντοπίας συνεχίζουμε το στοχασμό πάνω στο φαινόμενο της ζωής, που εγκαινιάσαμε με παλαιότερα άρθρα και προπαντός με το αφιέρωμα του τεύχους 50 (Μάιος-Ιούνιος 2002). Αλλά στο σημερινό τεύχος προχωρήσαμε και στη μελέτη προβλημάτων της ανθρώπινης ύπαρξης ως κοινωνικού όντος, με τα άρθρα του Θ. Μεγαλοικονόμου και του Lucien Sève.

Το σημερινό τεύχος της Οντοπίας κυκλοφορεί σε μια εποχή εξαιρετικά κρίσιμη για την ανθρωπότητα. Μια σειρά σύντομα κείμενα και επίκαιρα άρθρα επιχειρούν να «φωτίσουν» τις αντιθέσεις, τις τραγωδίες, αλλά και τις κυφορούμενες δυνατότητες του κόσμου μας. Και φυσικά από το τεύχος δεν απουσιάζει η ποίηση, όπως και το Χρονικό του Βιβλίου.

Το σημερινό τεύχος εικονογραφείται με έργα των Klimt, Schiele, Moser και Kokoschka από την πρόσφατη έκθεση «Βιέννη 1900» που πραγματοποιήθηκε στο Grand Palais στο Παρίσι (3 Οκτωβρίου 2005-23 Ιανουαρίου 2006), επιλεγμένα από τη Μαρία Κοκκίνου.